

Muutosten jäljillä – eväitä varhaiskasvatuksen tulevaisuustyöhön

Varhaiskasvatuksen johtajuusfoorumi 22.11.2023

Johanna Ollila
tutkimuspäällikkö
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Kuvat: Future Camp 2014 /Pirita Männikkö

TURUN
YLIOPISTO

FINLAND FUTURES
RESEARCH CENTRE

MAKING SENSE OF FUTURES

UNIVERSITY
OF TURKU

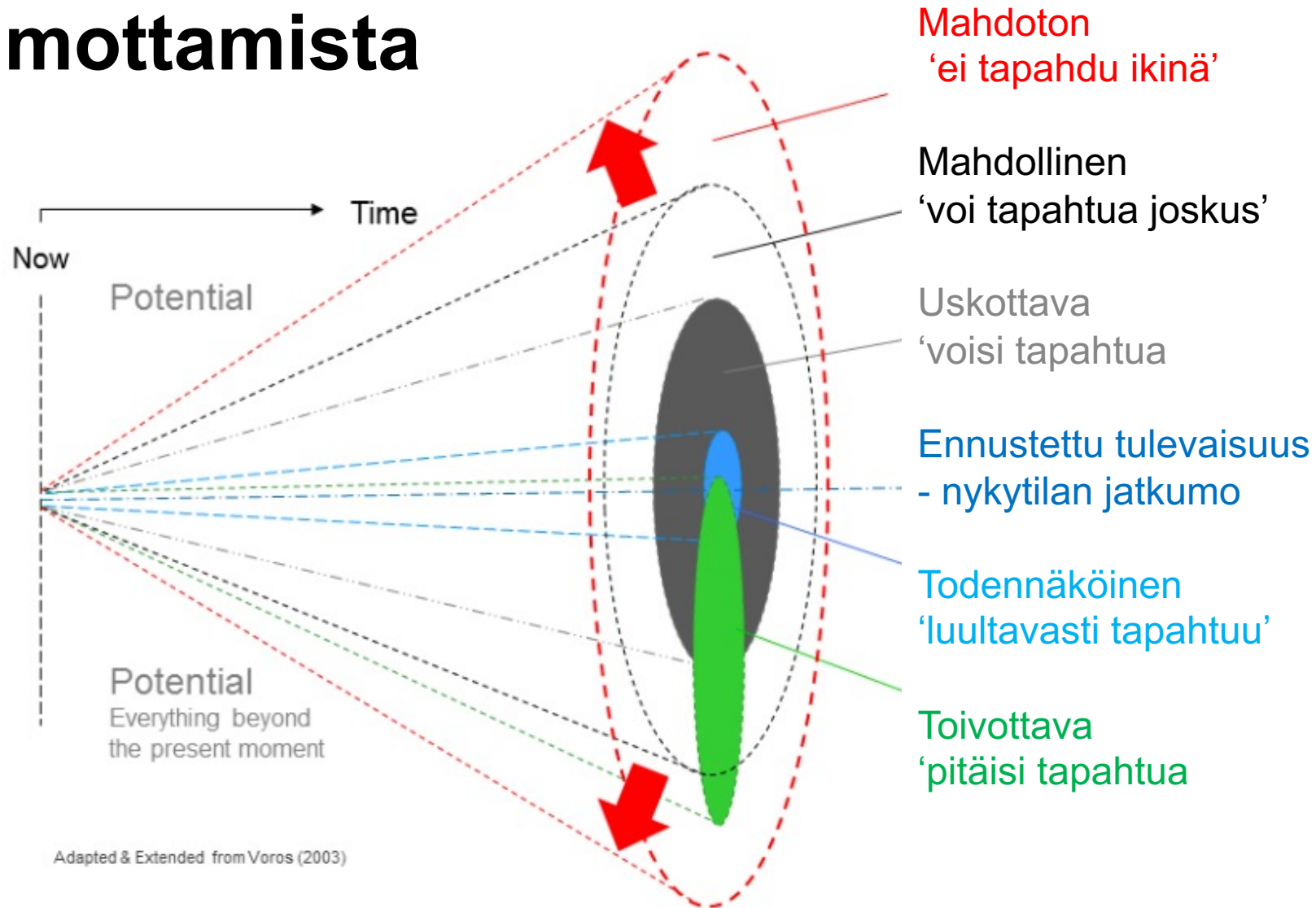
Tulevaisuuden tutkimuskeskus

- Kansainvälisesti merkittävä tulevaisuuden-tutkimukseen ja ennakointiin erikoistunut akateeminen tutkimuslaitos
- Perustettu 1992, henkilöstöä n. 60 Turussa, Tampereella ja Helsingissä

TURUN
YLIOPISTO

Tulevaisuuksien hahmottamista

Vuonna 2040...

**... yli puolella lapsista
ei ole serkkuja**

Vuonna 2040...

**... päiväkodeissa
harjoitellaan tulviin,
raemyrskyihin ja
trombeihin joutumista**

Vuonna 2040...

**... Jokaisella lapsella
on digitaalinen
kaksonen ja
tekoälytuki**

Vuonna 2040...

**... hyvä luku- ja kirjoitustaito
on enää harvoilla**

Tulevaisuusorientaatio Suomessa

- Suomi tulevaisuusorientoitunut yhteiskunta
  - systeminen läpileikkaavuus (TuV, selonteot, strategiat, ennakointi)
  - investoinnit, verot, lainsäädäntö, vakaus
- Vaikutukset yksilötasolle
  - mahdollisuus, oikeus ja velvollisuus tulevaisuusajatteluun
- Tulevaisuusorientaatio arvopohjaista
  - yksilö aktiivinen toimija yhteisön, yhteiskunnan ja ihmiskunnan osana

Varhaiskasvatuksen muutostekijöitä

- huoli eriarvoisuuden kasvamisesta
- maahanmuuttajien integroiminen
- koulutusviennin kasvu
- teknologian hyödyntäminen ja tekoäly
- aktiivisen kansalaisuuden tukeminen
- jatkuvan oppimisen idea
- varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nosto
- ilmastonmuutos ja sen vaikutus yhteiskuntaan
- kaupungistuminen ja aluekehitys ja sen vaikutus yhteiskuntaan ja sen palveluihin
- ilmastonmuutos ja siihen liittyvä elintason muuttuminen
- kokoaikatyön merkityksen väheneminen
- entistä monimuotoisempi perhekäsitys
- keskusjohtoisuus vs. poimitaan mitä halutaan
- palveluiden laatuerojen kasvu maan eri alueiden välillä
- taustan vaikutus lapsen mahdollisuuksiin: pyritäänkö takaamaan tasapuoliset mahdollisuudet kaikille?
- väestönkehitys sekä maahanmuuttajien määrä ja sijoittuminen Suomessa

Perususkomukset

- Päätöksenteon kulmakiviä, joihin luotetaan
- Vaikuttavat siihen, mitä pidämme mahdollisena, todennäköisenä ja toivottavana
- Asioita, joita ei usein kyseenalaisteta
- Usein sanoin lausumattomia, osittain tiedostamattomia ja voivat sisältää myyttisiäkin aineksia
- Perususkomusten selvittäminen ei ole aina helppoa
- Varottava, etteivät rajoita liikaa ajattelua ja vaihtoehtojen kirjoa
- Filosofiassa: alun perin fundamentaali totuus, varma tieto jostakin, ja mille muut uskomukset perustuvat.

Laatua tuottamassa

- sitä tehdään mitä mitataan → tehdäänkö oikeita asioita?
- mistä uusia mittareita syntyy? Laadukkaasta tekemisestä
- mittareita ei ole kiveen hakattu → onhan tilaa uuden kehittämiselle ja kokeilulle
- huonoista mittareista voi myös purnata, niin ne kehittyvät

Vinkkejä julkiselle sektorille

1. reagoinnista proaktiivisuuteen: mitä halutaan, miten arvokas säilytetään
2. tarkastellaan omia perususkomuksia ja odotuksia kriittisesti
3. julkisen sektorin palvelumuotoilu kuntoon joka tasolla

Kestävä tulevaisuus?

- Tulevaisuuden kolonisaatio: järjestelmän kyvykkyys irtaantuu yksilöiden kyvyistä - ja mahdollisuuksista
- Materiaalisen maailman illuusio luonnon ja vaikeuksien voittamisesta
- Nykymaailmassa toimitaan tarpeiden ja halujen tyydyttämiseksi → edistyksen lupaus
- Miten voitetaan ihmisen luonto elinkelpoisen tulevaisuuden mahdollistamiseksi

Lähde: Marko Ahvenainen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Tulevaisuustaidot

Tulevaisuusosaaminen

- Tulevaisuus ei ole menneen maailman todisteissa, vaan päättelyssämme (Ahvenainen 2013)
- Oletuksemme tulevaisuudesta ohjaa toimintaamme:
  - henkilökohtaisella tasolla (esim. urheilija)
  - yhteisöjen tasolla (visiot, strategiat)
  - yhteiskunnallisella tasolla (muutoksen käyttövoimana)
- Tulevaisuusosaamista on kyky kuvitella mahdollisia, todennäköisiä ja toivottavia (samalla ei-toivottavia) tulevaisuuksia...
... sekä kyky käyttää niitä oman toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa

Miksi tulevaisuustaitoja?

- Tulevaisuudessa on ratkaistavana kysymyksiä, joita ei vielä osata kysyä
- Tulevaisuus tehdään tämän päivän päätöksillä
- Tulevaisuuden ajattelu edellyttää taitoa analysoida tilanteita ja hahmottaa kokonaisuuksia ja asioiden keskinäisiä vaikutussuhteita
- Tulevaisuususkko vähentää näköalattomuutta, lisää toimijuutta
- Tulevaisuuden haasteiden ratkaisijoille tarvitaan taitoja, jotka eivät vielä tiedossa

Mitä ovat tulevaisuustaidot, osa I

Tulevaisuustaidot koostuvat seuraavista tiedollisista, emotionaalisista ja toiminnallisista ulottuvuuksista:

- **Moninaisten tulevaisuuksien hahmottaminen:** erilaisten mahdollisten tulevaisuuden tilojen kuvittelu ennakko-oletuksia ja loogista ajattelua haastaen.
- **Systeminen ajattelu ja käsitys kompleksisuudesta:** kyky tunnistaa erilaisten systeemien vaikutussuhteita ja säännönmukaisuuksia sekä niiden muutoksia.
- **Aikakäsitysten tunnistaminen ja oman aikaperspektiivin laajentaminen:** ymmärrys menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden keskinäisestä suhteesta ja kyky hahmottaa pitkällä aikavälillä tapahtuvaa muutosta.
- **Kriittinen ajattelu:** taito arvioida menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta koskevia käsityksiä sekä niiden taustaoletuksia ja muodostumista.

Mitä ovat tulevaisuustaidot, osa II

- **Luova ajattelu:** mielikuvituksen käyttö omien tulevaisuutta koskevien ennako-oletusten ja uskomusten ylittämässä ja kuvittelun rajojen laajentaminen.
- **Proaktiivinen ja vastuullinen toiminta:** ymmärrys yksilöllisestä ja yhteisöllisestä vastuusta nykyhetkeen ja tulevaisuuteen liittyen, kyky perusteltujen arvovalintojen tekemiseen ja tulevaisuuteen vaikuttaminen toiminnalla.
- **Epävarmuuden hyväksyminen:** taito suunnata ajattelua ja toimintaa avoimeen tulevaisuuteen ilman varmuutta niiden seurauksista.
- **Itse- ja arvoreflektio sekä oman tulevaisuussuhteen tunnistaminen:** kyky omien arvojen, oman maailmankuvan ja tulevaisuudenkuvan sekä tulevaisuutta koskevien tunteiden tunnistamiseen ja arviointiin.

Tulevaisuustaidot varhaiskasvatuksessa

- systeemistä ymmärrystä, ymmärrys arvoista, näkemyksellisyys (lainaus Minnalta)
- kestävyysajattelun vahvistaminen: mitä lainattavaa jätämme lapsille
- ei erillistä ‘ohjelmaa’, vaan integrointi muihin: yhteys esim.kestävyys-, ilmasto- ja ympäristökasvatukseen

*” (Tulevaisuusajattelu)
ensin itselle, sitten
muille”*

- Tulevaisuusohjauksen opiskelija
2023-24

Tulevaisuusajattelu kuuluu kaikille

- Ei etuoikeus vaan perusoikeus ja -taito
- Vaihtoehtojen näkeminen ja valintojen seurausten ymmärtäminen
- Asioiden ja ilmiöiden kompleksisuuden hahmottaminen
- Mihin voin vaikuttaa nyt, huomenna, vuoden päästä, kymmenen vuoden päästä? Miten?
- Ymmärrys ja vastuu omasta, mutta myös yhteisestä tulevaisuudesta
- Arvot: millaista tulevaisuutta halutaan olla tekemässä?

Ennakointia käytännössä

Käytännössä

- näkemystä, osaamista ja työkaluja johtamiseen
- asiantuntijoille: näkemystä, kykyä osallistua tulevaisuusprosesseihin
- yhteinen visio- ja strategiatyö: kaikkien panos merkittävä
→ lopputuloksena 1) jaettua ymmärrystä, 2) tilaa ajatella ja toimia tulevaisuusorientoituneesti

Tulevaisuustieto ennakoinnissa

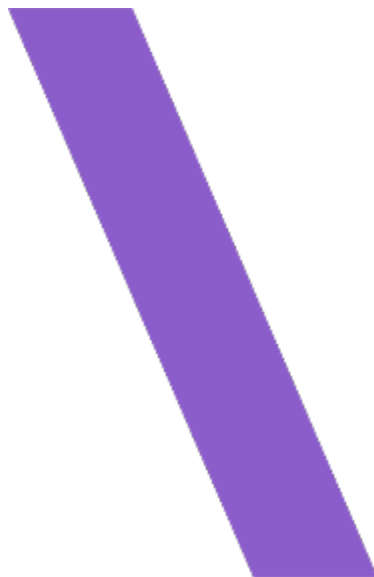
- Tieto + näkemys = tulevaisuustieto (Pentti Malaska)
- Tulevaisuutta koskevaa tietoa voidaan jäsentää mukaisesti neljän eri tiedon tyyppin mukaan (Dufva&Ahlqvist 2015):
  - 1) dokumentteihin koodattu tieto
  - 2) keskusteluissa ilmaistu tieto
  - 3) ennakointiin osallistuvien sisäistämä tieto
  - 4) huomiokentän ulkopuolella oleva visionäärinen tieto
- Ennakointiprosesseissa voidaan hyödyntää sekä dokumentoitua että osallistujien omaa ennakointitietoa ja jäsentää niitä systemaattisesti

Esimerkki tulevaisuusprosessista

- Nykytilanteen kuvaus: missä ollaan nyt?
- Toimintaympäristön ja muutosvoimien kartoitus ja analysointi: mitä tapahtuu?
- Vaihtoehtoisten skenaarioiden ja tulevaisuuskuvioiden rakentaminen
- Mikä on mahdollista, mikä todennäköistä ja mikä toivottavaa tai ei-toivottavaa.
- Valinnat: mitä tehdään, milloin, miten ja miksi?
- Toimintasuunnitelma

Turku: osaaminen keskiöön

2020: Osaamisen vision
rakentaminen

2021–22: Osaamisen
kärkihanke
pormestariohjelman

2023–: Osaamisen
ekosysteemin kehittäminen
- yhteistyö Varsinais-Suomen
ennakointiakatemian kanssa
- muut kärkihankkeen
toimenpiteet:

<https://www.turku.fi/osaamisen-karkihanke>

Ennakoinnissa tärkeää

- Omistajuuden tunnistaminen ja määrittely
→ prosessilla on aina omistaja
- Lähtökohtien ja perusoletusten tunnistaminen
- Monialaisuus, moniäänisyys ja osallistaminen
- Avoin mieli, ajatusten vaihto
- Ennusteiden ulkopuolelle pääseminen, ajattelun avaruus

Miten ennakoidaan käytännössä

- Prosessi voi olla kevyt tai vanhempi
- Omistajuus tarvitaan
- Työkaluja ja aineistoja sekä avoimia, ilmaisia että maksullisia
- Prosessin voi toteuttaa itse tai hankkia esim. ohjeistus-, ohjaus- tai konsultointipalvelua
- Ennakoinnissa aina mukana muita näkökulmien rikastamiseksi
- Tarjolla myös maksuttomia ja maksullisia koulutuksia

Tulevaisuutta

- ei voi tietää – edes johtaja
- ei voi hallita – on kompleksinen ja rakentuu systeemisesti
- ennakoidaan nykytilaa tarkastelemalla ja päättelyllä
- suunnataan arvovalintoihin sitoutumisella
- tuotetaan päätöksillä ja valinnoilla – myös tiedostamatta
- voi käyttää näkökulmien avartamisessa nykyhetken tarkastelussa
- ei voi paeta – luo kehyksen toiminnalle

Lisätietoja

Tulevaisuusopintoja ja -harjoituksia

- Avoin yliopisto: tulevaisuusohjauksen menetelmät ja työkalut (15 op) ja tulevaisuudentutkimuksen opintokokonaisuus (25 op)
- Tutkintokoulutus (maisteri) Turun yliopistossa
- Rääätälöidyt täydennyskoulutukset

Harjoituksia ja työkaluja tulevaisuusajatteluun:

- Tulevaisuusohjauksen sivusto:
www.tulevaisuusohjaus.fi
- Tulevaisuuskoulu:
<https://www.nuori.fi/toiminta/tulevaisuuskoulu/>

Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen tehtävät

1) Tutkimus

2) Koulutus

3) Yhteiskunnallinen vuorovaikutus, joka sisältää mm.:

- ennakointikoulutukset organisaatioille
- alueelliset kehittämishankkeet
- yhteistyö tulevaisuusvaliokunnan kanssa
- asiantuntijatehtävät

Lukemistoa ja materiaaleja

- TOPI– tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali: <https://tulevaisuus.fi>
- Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä (2022) <https://tulevaisuus.fi/oppikirja-2022/>
  - Ollila&Hujala: Tulevaisuustaidot ja tulevaisuusoppiminen, <https://tututopi.files.wordpress.com/2022/03/tva-1-2022-ollila-hujala.pdf>
  - Ollila, Miettinen, Jokinen: Tulevaisuusohjaus: välineitä tulevaisuusajattelun ja –taitojen kehittämiseen, <https://tututopi.files.wordpress.com/2022/03/tva-1-2022-ollila-et.al.pdf>
- Ollila, J. (2022) Suomalainen koulujärjestelmä on liikaa kiinni nykyajassa – miten tulevaisuustaitoja tulisi opettaa? Must Read Akatemia, <https://www.mustread.fi/artikkelit/suomalainen-koulujarjestelma-on-liikaa-kiinni-nykyajassa-miten-tulevaisuustaitoja-tulisi-opettaa/>
- Tulevaisuusohjauksen sivusto: www.tulevaisuusohjaus.fi
- Tulevaisuuspäivän materiaalit: <https://tulevaisuuspaiva.fi/materiaalit>

Lähteitä tulevaisuusoppimisesta

- Ahvenainen, M., Heikkilä, K., Jokinen, L., Miettinen, S., Ollila, J., Pietikäinen, N. & Vuorisalo, K. (2017) [Tulevaisuus – Paljon mahdollista! Tulevaisuusohjauksen työkirja](#). Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.
- Ahvenainen, M., Jokinen, L., Korento, K. & Ollila, J. (2015) Tulevaisuusoppiminen – jatkoa ajatellen. *Futura* 34:2, 46–53.
- Ahvenainen, M., Korento, K., Ollila, J., Jokinen, L., Lehtinen, N. & Ahtinen, J. (2014) [Tulevaisuus – paljon mahdollista. Tulevaisuusohjauksen ajatuksia ja tekoja](#). Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.
- Jokinen, L., Ollila, J. & Vuorisalo, K. (2015) Oman tulevaisuuden mahdollisuudet ja mahdottomuus. *Ammattikasvatuksen aikakausikirja* 17:4, 62–68
- Jokinen, L., Ollila, J. & Vähätalo, M. (2013) Get a Life! Simulating the Futures of Work. Teoksessa N. Jentl & J. Kaskinen (toim.): [To be Young! Youth and the Future. Proceedings of the Conference “To be Young! Youth and the Future”, 6–8 June 2012, Turku, Finland](#). FFRC eBOOK 8/2013. Finland Futures Research Centre, University of Turku.
- Rubin, A.: <https://metodix.fi/2014/12/02/anita-rubin-tulevaisuuksientutkimus-tiedonalana-ja-tieteellisena-tutkimuksena/>

Lähteitä ja lukemistoa ennakoinnista

Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä (2022) <https://tulevaisuus.fi/oppikirja-2022/>

- Lukemistoa ennakoinnista:
  - Aalto, Hanna-Kaisa: Ennakointi – tulevaisuuksiin varautumisen ja virittäytymisen näkökulma: <https://tututopi.files.wordpress.com/2022/03/tva-1-2022-aalto-ennakointi.pdf>
  - Kaivo-oja, Jari&Santonen, Teemu: Päätöksenteko ja sosiaalinen systeemiteoria ennakointitoiminnassa ja tulevaisuuden tutkimuksessa: <https://tututopi.files.wordpress.com/2022/03/tva-1-2022-kaivo-oja-santonen.pdf>
  - Poursu-Mikkola, Laura: Tulevaisuudentutkimuksella on annettavaa kansallisen ennakoinnin kehittämiseen <https://tututopi.files.wordpress.com/2022/03/tva-1-2022-poursu-mikkola.pdf>
- Kirjassa myös useita lukuja ennakoinnin menetelmistä

Ennakoinnin ja tulevaisuudentutkimuksen sanasto: TOPI– tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali: <https://tulevaisuus.fi>

Ennakointityötä Suomessa

Sitran tulevaisuudentekijän työkalupakki

- <https://www.sitra.fi/hankkeet/tulevaisuuden-tekijan-tyokalupakki/>
- Peruskäsitteitä lyhyesti: <https://www.sitra.fi/blogit/ennakoinnin-peruskasitteet-haltuun-ja-kolme-vinkkia-ennakointiviidakkoon/>

Kansallinen ennakointityö

- <https://vnk.fi/ennakointi>
- <https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaaminen/valiokunnat/tulevaisuusvaliokunta/Sivut/ajankohtaista.aspx>

Tietoa ja tukea ennakointiprosessiin

- Tulevaisuuden tutkimuskeskus: <http://www.utu.fi/tutu>

Kiitos!

Johanna Ollila
tutkimuspäällikkö
johanna.ollila@utu.fi
040 5200 222

www.tulevaisuusohjaus.fi

”

Ihminen on paremmin valmistautunut myös yllättäviin muutoksiin, kun hän on miettinyt tulevaisuutta.”

– Leena Jokinen

**TURUN
YLIOPISTO**